

УДК 342.9

А. П. ШПАК,*здобувач кафедри загальноправових дисциплін**факультету права та масових комунікацій**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ

Наголошено на потребі гармонізації українського законодавства з нормативно-правовими актами Європейського Союзу щодо охорони інтелектуальної власності у сфері освіти з метою створення максимально сприятливих правових, організаційних та економічних умов для юридичних і фізичних осіб щодо набуття, здійснення та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Зроблено висновок про необхідність оновлення нормативно-правової бази шляхом розроблення та прийняття в установленому порядку актів стосовно правової охорони освітніх інновацій як об'єктів інтелектуальної власності.

Ключові слова: *правові засади, інтелектуальна власність, охорона, захист, освіта.*

Незважаючи на помітний прогрес, досягнутий останніми роками у сфері законодавчого забезпечення правової охорони інтелектуальної власності, все ж таки спостерігається її недосконалість, що у свою чергу є одним із чинників, який перешкоджає створенню в Україні ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності. Вирішення проблем правової охорони інтелектуальної власності в сучасному світі відбувається в умовах, коли в основному вже сформувалася глобальна система регулювання охорони та захисту прав інтелектуальної власності з центральним місцем у ній Всесвітньої організації інтелектуальної власності та Світової організації торгівлі. Базові характеристики цієї глобальної системи мають бути враховані будь-якою країною світу, яка намагається реалізувати інноваційну модель розвитку економіки [1].

Серед наукових праць вчених у галузі адміністративного права, присвячених дослідженню окремих аспектів проблеми охорони права інтелектуальної власності, доцільно вказати роботи О. М. Головкової, І. Г. Запорожець, Ф. О. Кіріленко, Г. В. Корчевного, І. С. Кравченко та ін. У той же час, питання вдосконалення правових засад інтелектуальної власності у сфері освіти потребує додаткового опрацювання. Тому **метою** цієї статті є аналіз правових засад охорони права інтелектуальної власності у сфері освіти в Україні в інтересах посилення охорони права інтелектуальної власності у досліджуваній сфері.

Ведучи мову про передумови формування правових засад охорони права інтелектуальної власності у сфері освіти, необхідно згадати і про міжнародні (європейські) зобов'язання нашої держави, які вона взяла на себе під час свого входження до світових структур, що регулюють процеси створення, набуття прав та

використання інтелектуальної власності, а це Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Рада Європи тощо. Проте, українська участь у зазначеній глобальній системі все ще є недостатньою. Зважаючи на пріоритет інтеграції України до європейських структур, важливого значення для ефективної охорони прав інтелектуальної власності набуває процес входження України до регіональних європейських структур, що забезпечує регулювання відносин у цій сфері [1]. Важливу стимулюючу роль у вдосконаленні української системи правової охорони права інтелектуальної власності відіграють двосторонні договірно-правові відносини України з іншими державами, що передусім включають укладення двосторонніх угод щодо взаємного забезпечення такої правової охорони.

Нині названими міжнародними організаціями розроблено чималу кількість правил, рекомендацій та стандартів, що стосуються організації та здійснення охорони права інтелектуальної власності в окремих сферах суспільного життя, котрі, як наслідок, мають бути імplementованими в національне законодавство. У той же час, варто зазначити, що в Україні створено сучасну законодавчу базу щодо захисту прав інтелектуальної власності, яка узгоджується із загальновизнаними на міжнародному рівні підходами до забезпечення такого захисту, зокрема з вимогами Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (1994 р.) [2] Світової організації торгівлі, в межах якої забезпечується реалізація основних положень законодавства України у зазначеній сфері; Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (1961 р.) [3]; Бернської конвенції

про охорону літературних і художніх творів (1886 р., з останніми змінами у 1979 р.) [4]; Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (1996 р.) [5] та Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми (1996 р.) [6].

Якщо вести мову про взаємодію України з Європейським Союзом щодо охорони права інтелектуальної власності у досліджуваній сфері, то слід вказати на необхідність виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014, яка визначила зобов'язання України забезпечити належний та ефективний рівень охорони і захист прав інтелектуальної власності у досліджуваній сфері [7].

Проте, гармонізація українського законодавства з нормативно-правовими актами ЄС у сфері інтелектуальної власності потребуватиме значно тривалішого періоду та має здійснюватися на основі спеціальних заходів, передбачених Програмою інтеграції України до Європейського Союзу [8].

Характерною для України є недооцінка в суспільстві значущості захисту прав інтелектуальної власності. «Таке явище є значною мірою наслідком культурно-етичної спадщини минулого, коли в суспільстві переважала державна власність на результат творчості, а результати діяльності в науковій та культурній сферах вважалися надбанням усього народу. Це передусім вказує на те, що деформація правових понять у значній частині громадян підтримується невібагливістю їх вимог до якості пропозиції, що є нормою для малозабезпечених верств населення» [1].

Важливе значення забезпечення правової охорони інтелектуальної власності для розвитку України обумовлене винятковою роллю інтелектуального капіталу у становленні світової економіки XXI ст., яка базується на знаннях. Також воно обумовлено обраною Україною стратегією інноваційного розвитку економіки, що має спиратися насамперед на вітчизняний інтелектуальний капітал.

Особливе місце серед усіх нормативно-правових актів України, які врегульовують питання охорони права інтелектуальної власності у сфері освіти, відіграє Конституція України, яка має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії. Так, відповідно до ст. 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Крім того, ст. 54 Конституції

України проголошує, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової й технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. У свою чергу, держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, які становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, що опинилися поза її межами [9].

Особливу увагу слід звернути на норми Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України, оскільки в останніх закріплено положення, пов'язані із захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності. Так, у ЦК України положення про право інтелектуальної власності викладено у Книзі четвертій «Право інтелектуальної власності», главі 75 «Розпорядження правами інтелектуальної власності» та главі 76 «Комерційна концесія» [10]. У ГК України закріплено особливості регулювання майнових відносин у господарській діяльності щодо використання прав інтелектуальної власності, які викладено у главі 16 «Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності» [11].

Що стосується інших законодавчих актів з питань охорони права інтелектуальної власності, то на сьогодні їх кількість є достатньо високою. Як приклади можна назвати закони України: «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-ХІІ, «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689-ХІІ, «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 № 3688-ХІІ, «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-ХІІ, «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16.06.1999 № 752-ХІV, «Про охорону прав на сорти рослин» від 21.04.1993 № 3116-ХІІ, «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 05.11.1997 № 621/97-В.

Норми, що регулюють відносини у сфері права інтелектуальної власності, містяться також в інших законах, наприклад, «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23.03.2000 № 1587-ІІІ, «Про особливості державного регулювання діяльності

суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17.01.2002 № 2953-III, «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 № 3322-XII, «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236/96-ВР, «Про державне регулювання у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V тощо.

Вважаємо за необхідне звернути увагу, що об'єкти авторського права, які підлягають правовій охороні, визначені у ст. 8 закону України «Про авторське право і суміжні права» [12]. Тому у вирішенні питання про те, чи є конкретний результат творчості об'єктом авторського права, слід враховувати, що: 1) за змістом ст. 421, 433, 435 ЦК України, ст. 7 і 8 закону України «Про авторське право і суміжні права» в їх взаємозв'язку таким є лише той результат, який створено творчою працею; 2) доки не доведено інше, результат інтелектуальної діяльності вважається створеним творчою працею; 3) правовій охороні як об'єкт авторського права підлягає твір, виражений в об'єктивній формі, а не його зміст. Не охороняються авторським правом, зокрема, ідеї, методи, концепції, принципи, способи відкриття; разом із тим підлягають охороні літературні та інші твори, в яких викладено (описано, проілюстровано) відповідні ідеї, методики тощо. До об'єктів авторського права можуть належати окремі речення, словосполучення та інші частини твору, які є творчими й оригінальними і можуть використовуватися самостійно; 4) майнове право інтелектуальної власності на твір не пов'язане з правом власності на матеріальний об'єкт, в якому твір виражено; передання прав на матеріальний об'єкт не тягне за собою передання прав на використання твору.

У зв'язку із зазначеним відповідальність за порушення права інтелектуальної власності у вигляді відшкодування шкоди, завданої суб'єктові відповідного права, може наставати лише за одночасної наявності таких умов: 1) факту протиправної поведінки відповідача (зокрема, недодержання умов авторського, ліцензійного договорів, використання об'єкта права інтелектуальної власності без дозволу правовласника); 2) шкоди, завданої суб'єктові права інтелектуальної власності; 3) причинно-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою особи та завданою шкодою; 4) вини особи, яка заподіяла шкоду.

Список використаних джерел

1. Про Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування»: постанова Верховної Ради України від 27.06.2007 № 1243-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1243-16>.

Вважаємо за необхідне вказати також акти Президента України, які регламентують питання охорони прав інтелектуальної власності у досліджуваній сфері, та на їх безумовне значення в нашій державі. Так, указ Президента України від 27.04.2001 № 285/2001 «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» спрямований на забезпечення конституційних прав громадян на захист інтелектуальної власності, сприятливих умов для створення об'єктів інтелектуальної власності та на розвиток українського ринку цих об'єктів [13]. Указом Президента України від 25.06.2013 № 344/2013 [14] схвалено Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, прийняття якої обумовлене необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості й конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України до міжнародного освітнього простору.

Слід зазначити, що правотворча діяльність Президента України щодо охорони права інтелектуальної власності у сфері освіти, зважаючи на його особливе та важливе місце у системі державної влади, має бути більш послідовною та глибоко виваженою.

Доволі активним суб'єктом правотворчої діяльності у сфері, що розглядається, є Кабінет Міністрів України. Саме постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2014 № 658 затверджено Положення про Державну службу інтелектуальної власності України. Так, Державна служба інтелектуальної власності України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра економічного розвитку і торгівлі і який реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності.

Підсумовуючи сказане, у цілому доходимо **висновку**, що на сьогоднішній день ми, на жаль, не можемо констатувати, що в Україні створено належну правову базу охорони права інтелектуальної власності у сфері освіти. Чинні нормативні акти є розрізненими, подекуди неконкретними, а головне – їм усім не вистачає цілісності у регулюванні питань охорони права інтелектуальної власності у сфері освіти. Тому необхідним є оновлення нормативно-правової бази шляхом розроблення та прийняття в установленому порядку актів стосовно правової охорони захисту освітніх інновацій як об'єктів інтелектуальної власності.

2. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності : від 15.04.1994 / СОР // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.
3. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення : від 26.10.1961 [Електронний ресурс] / ООН. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_763.
4. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів : від 24.07.1971 / Всесвіт. організація інтелектуал. власності // Офіційний вісник України. – 2007. – № 75. – Ст. 2809.
5. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією від 20 грудня 1996 року, та положення Бернської конвенції (1971 р.), на які містяться посилання у Договорі (Договір ВОІВ про авторське право) (1996) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_770. – Назва з екрана.
6. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_769. – Назва з екрана.
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : від 27.06.2014 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75, т. 1. – Ст. 2125.
8. Програма інтеграції України до Європейського Союзу : схвал. указом Президента України від 14.09.2000 № 1072/2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/p0001100-00>.
9. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>.
10. Цивільний кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
11. Господарський кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
12. Про авторське право і суміжні права : закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/3792-12>.
13. Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні : указ Президента України від 27.04.2001 № 285/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/285/2001>.
14. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 50. – Ст. 1783.

Надійшла до редколегії 19.12.2014

ШПАК А. П. ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОХРАНЫ ПРАВА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Акцентируется внимание на необходимости гармонизации украинского законодательства с нормативно-правовыми актами Европейского Союза касательно интеллектуальной собственности в сфере образования с целью создания максимально благоприятных правовых, организационных и экономических условий для юридических и физических лиц в отношении приобретения, осуществления и защиты прав на объекты интеллектуальной собственности. Сделан вывод о необходимости обновления нормативно-правовой базы путём разработки и принятия в установленном порядке актов относительно правовой охраны образовательных инноваций как объектов интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: *правовые основы; интеллектуальная собственность; охрана; защита; образование.*

SHPAK A. P. LEGAL PRINCIPLES OF PROTECTING INTELLECTUAL PROPERTY IN THE FIELD OF EDUCATION

The author of the article emphasizes on the harmonization of Ukrainian legislation with regulations of the European Union concerning the protection of intellectual property in the field of education aiming at creation of the best possible legal, organizational and economic conditions for legal entities and individuals according the acquisition, realization and protection of the rights for intellectual property objects.

The analysis of the normative and legal acts of Ukraine regulating legal principles of property right's protection in the field of education is fulfilled. It is proved that the system of legal regulation of intellectual property right's protection in the field of education is a set of laws and regulations that create a legal framework for its proper realization. It is emphasized that bilateral legal relations between Ukraine and other states play a catalytic role for improving the Ukrainian system of legal protection of intellectual property right. This primarily includes the conclusion of bilateral agreements on mutual guaranteeing such a legal protection.

It is concluded about the need to revise regulatory base through the development and adoption of the provisions relating to the legal protection of educational innovations as objects of intellectual property in accordance with the established procedure.

Keywords: *legal principles; intellectual property; security; protection; education.*